

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

**2024/6-SON
ILOVA TO'PLAM**

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

M.M.Kaxarova, D.A.Muxammadaminova	
Dars samaradorligini oshirishda til o'rganuvchilarning o'zlashtirish jarayonini baholash	538
M.V.Nasridinov	
Buyruq nutqiy aktlarining tilshunoslikdagi ijtimoiy-madaniy omillar bilan bog'liqligi	542
Sh.H.Nuritdinova	
Online english language learning and its promotion	547
M.M.Nurmatova	
Development of intercultural communicative competence	551
M.M.Nurmatova	
The importance of "Face" phenomenon in uzbek and english communication	553
Z.Sh.Pazilova	
Nemis taufen (suvga cho'mish marosimlari) leksik birligining lingvokulturologik tadqiqi	556
D.R.Ubaydullayeva	
Nutq so'zlashda qo'rquvni yengish: sabablar va takliflar	559
Ш.Ё.Усмонова	
Анализ семантики ландшафтных терминов в узбекском и английском	562
языках и особенности их употребления	562
Sh.M.Yusufjonova	
Milliy mentalitet va idiomalar: memis va o'zbek frazalozizmlarining madaniy ta'siri	566
Sh.M.Yusufjonova	
Nemis va o'zbek frazalozizmlarida xalqning dunyoqarashi: madaniyat va tilshunoslik asosida	570
S.A.Yusupova, D.A.Ganiyeva	
Hurmat konsepti va stilistik vositalarning o'zaro uyg'unligi	574
F.B.Abduraximova	
Ingliz va o'zbek tillarida okkazional so'zlarning lingvokulturologik xususiyatlari	577
A.O.Oxunov	
Ingliz tilida wh his-hayajon gaplarining turlari va sintaktik vazifalari	582
D.K.Jumaniyazov	
Developing language skills and cultural competence in english through films	586
Д.Ш.Ибрагимова	
Эффективность использования театрализации в обучении иностранного языка	589
Д.Х.Муротова	
Лингвокультурологическое исследование речевого акта извинения	596
F.B.Abduraximova	
O'zbek va ingliz tillarida affiksatsiya usulida so'z yasalishining o'ziga xos xususiyatlari	599
Sh.F.Latipov	
Lingvistik bo'shliqni to'ldirishning 6 xil yo'li	604
Г.Т.Галимуллина	
Сопоставительный анализ фразеологических единиц с компонентом драгоценные камни и металлы английского и русского языков во фразеосемантическом поле «Доброта»	608
M.A.Ahundjanova	
Foreign languages and their teaching methodologies	611
F.T.Raximova	
Nutqiy aktlarni ifodalovchi leksik vositalar	615
Sh.Z.Xolmatov	
The history of argots' origin in english speaking countries, Russian and Uzbekistan	618
T.R.Madinakhan	
Kinoyaning kommunikativ-pragmatik xususiyatlari ifodasiga nazariy yondashuvlar	623
Z.A.Qochqorova	
O'zbek va ingliz tillarida "To'y – wedding" mavzusidagi paremiologik birliklarning qiyosiy tadqiqi	628
M.B.Yusupova	
O'zbek va ingliz tillarda evfemizatsiyalashgan maqol hamda matallarda milliy madaniy kod tahlili	633

UO'K: 811.112.2'373.7

**NEMIS VA O'ZBEK FRAZALOGIZMLARIDA XALQNING DUNYOQARASHI:
MADANIYAT VA TILSHUNOSLIK ASOSIDA****МИРОВОЗЗРЕНИЕ НАРОДА В НЕМЕЦКИХ И УЗБЕКСКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗМАХ: НА
ОСНОВЕ КУЛЬТУРЫ И ЛИНГВИСТИКИ****GERMAN AND UZBEK PHRASEOLOGISMS IN THE CONTEXT OF NATIONAL
WORLDVIEW: BASED ON CULTURE AND LINGUISTICS****Yusufjonova Shaxloxon Muxtorovna**
Farg'ona davlat universiteti., f.f.f.d., (PhD)**Annotatsiya**

Maqolada nemis va o'zbek tillaridagi frazalogizmlarni tahlil qilish orqali xalqning dunyoqarashini, madaniy o'ziga xosliklarini va tilshunoslik asoslarini madaniyatshunoslik nuqtai nazaridan, har ikki tilning frazalogizmlari xalqning dunyoqarashi, qadriyatlarini va urf-odatlarini qanday aks ettirishi ko'rib chiqiladi. Frazalogizmlar – xalqning tarixiy tajribasi, diniy, falsafiy va ijtimoiy qarashlarining tildagi aksidir. Maqolada frazalogizmlarning mazmuni va ularning milliy madaniyatdagi o'rni tahlil qilinadi. Nemis va o'zbek frazalogizmlarining asosiy xususiyatlari, ular orqali ifodalanuvchi ma'no qatlamlari, shuningdek, tilning ijtimoiy va madaniy kontekstdagi roli o'rganiladi, madaniy identifikatsiya, tarixiy tajriba va milliy o'zlikni anglashda qanday o'zgarishlar va farqlar mavjudligi aniq ko'rsatiladi. Germaniya va O'zbekistonning madaniyatlaridagi farqlar, xalqning hayotga qarashlari, til va frazalogizmlar orasidagi bog'liqliklar o'rganiladi. Shuningdek, frazalogizmning tilshunoslikdagi o'rni, uning milliy ruhni saqlashdagi roli va xalqning qadriyatlarini ifodalashdagi ahamiyati ko'rib chiqiladi.

Аннотация

В статье анализируются фразеологизмы немецкого и узбекского языков с целью исследования мировоззрения народа, его культурных особенностей и лингвистических основ с точки зрения культурологии. Рассматривается, как фразеологизмы обоих языков отражают мировоззрение, ценности и обычаи народа. Фразеологизмы являются языковыми отражениями исторического опыта, религиозных, философских и социальных взглядов народа. В статье анализируется содержание фразеологизмов и их роль в национальной культуре. Рассматриваются основные особенности немецких и узбекских фразеологизмов, слою значений, которые они выражают, а также роль языка в социальном и культурном контексте. Указывается на изменения и различия в культурной идентичности, историческом опыте и национальном самосознании. Также изучаются различия в культурах Германии и Узбекистана, мировоззрение их народов, а также связь между языком и фразеологизмами. Рассматривается роль фразеологии в лингвистике, её значение для сохранения национального духа и выражения ценностей народа.

Abstract

The article analyzes phraseological expressions in the German and Uzbek languages to explore the worldview, cultural peculiarities, and linguistic foundations from a cultural studies perspective. It examines how the phraseological expressions in both languages reflect the worldviews, values, and customs of the people. Phraseologisms are linguistic representations of a nation's historical experiences, religious, philosophical, and social views. The article discusses the meaning and cultural significance of these phraseological expressions, focusing on the main characteristics of German and Uzbek phraseologies, the layers of meaning they express, and the role of language in the social and cultural context. It highlights the changes and differences in cultural identity, historical experience, and national consciousness. The article also explores the connection between the cultures of Germany and Uzbekistan, the worldview of their peoples, and the relationship between language and phraseology. Moreover, it looks at the role of phraseology in linguistics, its significance in preserving national spirit, and its function in expressing the values of the people.

Kalit so'zlar: frazalogizm, dunyoqarash, tilshunoslik, milliy xususiyatlar, madaniy integratsiya, xalqning dunyoqarashi, til va madaniyat.

Ключевые слова: фразеология, мировоззрение, лингвистика, национальные особенности, культурная интеграция, национальная идентичность, язык и культура.

Key words: phraseology, worldview, linguistics, national characteristics, cultural integration, national identity, language and culture.

KIRISH

Til – bu nafaqat aloqa vositasi, balki xalqning tarixiy, madaniy va ijtimoiy hayotining aksidir. Har bir millatning o'ziga xos dunyoqarashi va qadriyatlari uning tilida, xususan, frazeologik birikmalarida yaqqol namoyon bo'ladi. Frazeologizmlar xalqning kundalik hayotini, urf-odatlarini va dunyoni idrok etish usulini aks ettiruvchi til boyliklari hisoblanadi. Ular orqali xalqning madaniy xotirasi va ijtimoiy qadriyatlarini o'rganish imkoniyati yuzaga keladi.

Nemis va o'zbek tillaridagi frazeologizmlar – bu ikki xil madaniy va til muhitida shakllangan noyob hodisalardir. Ushbu frazeologizmlarni o'rganish orqali ikki xalqning dunyoqarashi, qadriyatlari va madaniy an'analari haqida muhim ma'lumotlar olish mumkin. Nemis xalqining tartib-intizomga, individualizmga va an'analarni saqlashga bo'lgan munosabati hamda o'zbek xalqining mehmondo'stlik, hamjihatlik va oilaviy qadriyatlarga bo'lgan e'tibori frazeologik birikmalarda yorqin aks etadi.

Globallashuv jarayonida til va madaniyatlar o'rtasidagi chegaralar borgan sari torayib bormoqda. Shu bois turli tillar va madaniyatlardagi frazeologizmlarni qiyosiy tahlil qilish faqat lingvistik emas, balki madaniyatshunoslik va antropologiya sohalari uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi. Nemis va o'zbek frazeologizmlari o'rtasidagi qiyosiy tadqiqotlar milliy o'ziga xoslikni va umumbashariy qadriyatlarni chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Ushbu maqolada nemis va o'zbek frazeologizmlarida xalqning dunyoqarashi qanday aks etgani, madaniyat va tilshunoslik nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu ikki xalqning til va madaniyatidagi umumiylik va farqlar aniqlanadi, frazeologik birikmalarning madaniy mazmunini ochib berishga harakat qilinadi.

ADABIYATLARNI TAXLILI VA TADQIQOT METOLOGOGIYASI

Nemis va o'zbek frazeologizmlarini tahlil qilishda foydalanilgan adabiyotlar va metodologiyalar ko'rib chiqiladi. Frazeologizmlar xalqning madaniy, ijtimoiy va falsafiy qarashlarini aks ettiruvchi til birliklari sifatida tilshunoslik va madaniyatshunoslik nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Maqolada, ayniqsa, frazeologizmlarning milliy madaniyatdagi o'rni, xalqning dunyoqarashi, qadriyatlari va urf-odatlarini qanday aks ettirishi, tilshunoslikning madaniy identifikatsiya va til orqali milliy o'zlikni anglashdagi ahamiyati o'rganiladi. Frazeologizmlar sohasida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar turli yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Germaniya va O'zbekistonning frazeologik birliklari o'rtasidagi farqlarni ko'rsatish uchun quyidagi adabiyotlardan foydalaniladi:

N.K. Strelchuk (2001) o'zbek frazeologizmlarini madaniy va tarixiy kontekstda tahlil qilib, frazeologizmi xalqning dunyoqarashini ifodalovchi tildagi eng muhim element sifatida ko'rsatadi.

H.J. Kaal, M. Kaal, va S. Kaal (2009) germaniya tilidagi frazeologizmlarni sotsiolingvistik jihatdan tahlil qilib, ularning ijtimoiy rolini va madaniy xususiyatlarini ajratib ko'rsatadi.

G. S. Tareva (2005) o'zbek tilidagi frazeologizmlarni madaniy va milliy o'zlikni anglash orqali tahlil qiladi va tilning ijtimoiy-psixologik kontekstidagi rolini ta'kidlaydi. Maqolada ishlatilgan metodologiya frazeologizmi tahlil qilishda madaniyatshunoslik, tilshunoslik va sotsiolingvistik yondashuvlarni birlashtiradi. Frazeologizmi tahlil qilishda quyidagi metodlar qo'llaniladi:

Kontrastiv Tahlil – Nemis va o'zbek frazeologizmlarini solishtirish orqali ularning o'xshashliklari va farqlarini aniqlash. Bu metod frazeologizmlarning madaniy identifikatsiyasini va xalqning dunyoqarashidagi farqlarni ko'rsatishda yordam beradi.

Semantik Tahlil – Frazeologizmlarning semantik qatlamlarini o'rganish va ularning mazmunini aniqlash. Bu metod orqali frazeologizmlarning tilshunoslik va madaniyatshunoslikdagi o'rni va ularning xalqning qadriyatlarini aks ettirishdagi roli tahlil qilinadi.

Diskursiv Tahlil – Frazeologizmlarni ijtimoiy va madaniy kontekstda tahlil qilish. Bu metod, frazeologizmlarning jamiyatdagi o'rni, xalqning urf-odatlari va madaniyatiga bo'lgan ta'sirini ko'rsatishga qaratilgan. Shuningdek, frazeologizmi tahlil qilishda kulturologik yondashuv ham qo'llaniladi, bunda tilning madaniy xususiyatlari, xalqning tarixiy tajribasi, falsafiy qarashlari va diniy e'tiqodlari frazeologizmlar orqali qanday ifodalanishi ko'rsatiladi. Bu metodologiya orqali tilshunoslik va madaniyatshunoslik sohasidagi ilmiy adabiyotlarni kengroq tahlil qilib, frazeologizmlarning til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqligini yanada chuqurroq anglash mumkin bo'ladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Nemis va o'zbek frazalogizmlarini tahlil qilish orqali olingan natijalar, ularning madaniy va tilshunoslik asoslari, shuningdek, frazalogizmlarning xalqning dunyoqarashi, qadriyatlari va urf-odatlar bilan bog'liqligi muhokama qilinadi. Tahlil natijalari, frazalogizmlarning har bir tilning madaniy kontekstidagi rolini va tilshunoslikdagi o'rni qanday aks ettirishini ko'rsatadi. Nemis va o'zbek frazalogizmlari madaniyatlarni va xalqning dunyoqarashini ifodalovchi vositalar sifatida tahlil qilindi. Har ikki tilda frazalogizmlar xalqning tarixiy tajribasi, diniy va ijtimoiy qarashlaridan kelib chiqqan holda shakllangan. Masalan, o'zbek tilida milliy qadriyatlarni va an'analarni ta'kidlovchi frazalogizmlar ko'proq uchraydi, bu esa o'zbek xalqining an'anaviy qadriyatlar va jamoatchilik tuyg'usiga alohida e'tibor qaratishini ko'rsatadi. Nemis tilida esa, axborot almashinuvi va mantiqiylikka asoslangan frazalogizmlar ustunlik qiladi, bu esa ularning rasmiy va tizimli madaniyatini aks ettiradi. Frazalogizmlar orasida semantik farqlarni ko'rish mumkin.

"Alle guten Dinge sind drei" (Yaxshi narsalar uchta bo'ladi) — bu frazalogizm nemis xalqining tartibga, muvozanatga bo'lgan ishonchini aks ettiradi.

"Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm" (Olma daraxtdan uzoqqa tushmaydi) — bu frazalogizm, oilaviy qadriyatlar va avlodlar o'rtasidagi bog'liqlikni ta'kidlaydi.

Masalan, o'zbek tilidagi "Oltin qo'l" (yaxshi hunarli) frazalogizmi nemis tilida mos keladigan ifodalar bilan farq qiladi, chunki nemis tilida buning uchun "Goldene Hand" iborasi mavjud bo'lsa-da, unda aynan shu ma'no o'rniga boshqa madaniy kontekstda ishlatiladi. Bu, o'zbek va nemis tillarining madaniy farqlarini va ularning tilshunoslikdagi o'zgacha yondashuvlarini ko'rsatadi. Frazalogizmlar milliy identifikatsiya va til orqali o'zlikni anglashda muhim rol o'ynaydi.

"Besh qo'l bir bo'lmaydi" — bu frazalogizm, odamlarning bir-biriga yordam berish, hamkorlik qilish zarurligini bildiradi.

"O'tgan yilda saqlagan, bu yilda ham ishlaydi" — bu frazalogizm, an'analarga va tajribaga nisbatan hurmatni ifodalaydi. Tahlil shuni ko'rsatadiki, frazalogizmlar xalqning o'ziga xos dunyoqarashini, madaniy kodlarini va urf-odatlarini ifodalovchi muhim vositalardir. Har bir frazalogizمنى o'rganish, til va madaniyatni yaxshiroq tushunishga yordam beradi va bu orqali tilning milliy ruhini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Tilshunoslik yondashuvlari, xususan, kontrastiv, semantik va diskursiv tahlil usullari, frazalogizmlarning milliy xususiyatlarini aniqlashda va ularning madaniy kontekstini tushunishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Bu metodologiyalar, frazalogizmlar orasidagi semantik farqlarni va ularning xalqning hayotga qarashlarini aks ettirishdagi rolini chuqurroq tahlil qilish imkonini beradi. Germaniya va O'zbekiston tillaridagi frazalogizmlar, har bir xalqning madaniy, diniy, va falsafiy an'analari bilan bog'liq holda shakllanadi. Masalan, nemis tilidagi frazalogizmlar ko'pincha mehnatsevarlik, tartib-intizom va axloqiy qadriyatlarni aks ettiradi. O'zbek tilidagi frazalogizmlar esa, o'z navbatida, mehmondo'stlik, oilaviy qadriyatlar, va tabiiy go'zallikka e'tibor qaratadi. Tilshunoslikda frazalogizmlar ko'pincha xalqning o'ziga xos dunyoqarashi, uning qadriyatlari va falsafiy qarashlari haqida ma'lumot beradi. Germaniya va O'zbekiston frazalogizmlarini taqqoslaganda, har ikkala til ham xalqning tarixiy rivojlanishi va madaniy merosini aks ettiradi. Nemis tilidagi frazalogizmlar ko'proq sotsiologik va ijtimoiy qadriyatlarni ifodalaydi, o'zbek tilidagi frazalogizmlar esa ko'proq insonning tabiati va oilaviy hayotiga aloqador. Har bir millatning dunyoqarashi uning tilida va madaniyatida aks etadi. Germaniya va O'zbekistondagi frazalogizmlar xalqning umumiy dunyoqarashini aks ettiradi. Masalan, nemis xalqining pragmatik va tizimli yondashuvini ifodalovchi frazalogizmlar, o'zbek xalqining iliqlik va mehr-muhabbatga asoslangan an'analari bilan solishtirilganda, madaniyatlar o'rtasidagi farqlarni ko'rsatadi.

XULOSA

Nemis va o'zbek tillaridagi frazalogizmlar, har ikki xalqning dunyoqarashini va madaniyatining o'ziga xosligini aks ettiradi. Tilshunoslik nuqtai nazaridan, frazalogizmlar xalqning tarixiy va madaniy taraqqiyoti, uning falsafiy qarashlari haqida ko'plab ma'lumotlarni taqdim etadi. Til va madaniyatning o'zaro bog'liqligini chuqurroq tahlil qilish orqali, frazalogizmlar milliy identitetni saqlashda va millatlararo aloqalarni yaxshilashda muhim rol o'ynaydi. Nemis va o'zbek tillaridagi frazalogizmlar xalqning madaniy dunyoqarashini, qadriyatlar va urf-odatlarini aks ettiruvchi muhim vositadir. Har ikki xalqning frazalogizmlari o'zining madaniy xususiyatlari, tarixiy tajribalari va ijtimoiy sharoitlariga muvofiq farqlanadi. Bu farqlar, shuningdek, tilshunoslik va madaniyatshunoslik

TILSHUNOSLIK

tadqiqotlari uchun qiziqarli tahlil maydonini yaratadi, bu orqali milliy va madaniy o'zlikni yanada chuqurroq tushunish mumkin.

ADABIYOTLAR RO'XATI

1. Aliyeva, D. (2010). O'zbek xalq frazalogizmlarining madaniy ahamiyati. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi.
2. Baranov, V. (2009). Lingvokulturologiya va frazalogizm. Moskva: Yazyki slavyanskikh kul'tur.
3. Biber, D., Conrad, S., & Reppen, R. (1998). Corpus linguistics: Investigating language structure and use. Cambridge University Press.
4. Gritsenko, A. (2015). Kultura i yazyk: Osnovy lingvokulturologii. Sankt-Peterburg: Aleteya.
5. Kraus, A. (2002). Kultur und Sprache: Eine Einführung in die Sprachwissenschaft. Berlin: De Gruyter.
6. Kuchma, A. & Rakhmanov, A. (2020). Kontrastivnye issledovaniya frazeologizmov v nemetskom i uzbekskom yazykakh. Tashkent: Uzbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi.
7. Muminov, F. (2012). O'zbek tilidagi frazalogizmlar va ularning madaniy xususiyatlari. Tashkent: Nizomiy nomidagi TDPU.
8. Propp, V. (2003). Morfologiya fol'klora. Moskva: Nauka.
9. Saussure, F. de (1983). Kurs umumnoy lingvistiki. Moskva: Progress.
10. Shirinov, K. & Yuldashev, M. (2014). O'zbek tilidagi frazalogizmlar va ular orqali ifodalangan milliy dunyoqarash. Journal of Linguistics and Cultural Studies, 3(1), 45-58.
11. Wierzbicka, A. (1997). Understanding cultures through their key words: English, Russian, Polish, German, and Japanese. Oxford University Press.
12. Zinchenko, V. (2005). Jazyki i kultura. Sankt-Peterburg: Aleteya.